

REITER LÁSZLÓ KÖNYVMŰVÉSZETE

ELEK ARTÚR BEVEZETÉSÉVEL

HUNGÁRIA BUDAPEST

Ebből a könyvből különleges tipografiai mellékletekkel
300 számozott példány készült

Felelős kiadó Reiter László
9957.1943 Hungária Nyomda Rt. Budapest
Felelős: vitéz Bánó Lehel igazgató

A művészi megjelenésű magyar könyv új korszaka az első világháborúban kezdődött. Akkoriban állt élére apja régi hírű nyomdájának a gyomai Kner Imre és mutatott példát arra, hogy a betűk megválogatásával, a könyv méreteihez igazításával, a szedéstükörben való elhelyezésével hogyan lehet külön díszítő motívumok nélkül is művészi hatásúvá tenni a könyvet.

A háború véletlene azután olyan munkatárshoz segítette, aki a maga igen fejlett grafikai művészetével egészítette ki könyveinek tipografiáját. Divéky József volt az, a Belgiumban, majd Németországban európai hírűvé lett magyar illusztrátor. Itthon nemcsak a Kner-nyomda foglalkoztatta, hanem a békéscsabai Tevan-nyomda is, amely a háború vége felé és folytatólag, a huszas évek elején szintén művészi megjelenésű könyveket készített. Az utóbbi nyomda számára illusztrálta Divéky remekbe készült fametszetekkel Gvadányi Peleskei nótáriusát, Fazekas Ludas Matyiját, Csokonai Lilla-dalait s ezekkel a műveivel, de egyéb könyvillusztrációival is megindítója lett itthon a művészi könyvillusztrációnak. Példájának hatása nagy volt, s csak akkor mutatkozott igazán, amikor a háború elmúltával Divéky ismét külföldre ment.

Egymásután jelentkeztek itthon az olyan illusztrátori tehetségek, akik ugyanolyan anyagszerűen igyekeztek megkomponálni és rajzban előadni mondanivalójukat, mint Divéky. A fametszet egyszeriben kedvelt eljárása lett az illusztrátoroknak, még pedig nem az a régebben divatos módja, amelynek itthon Morelli Gusztáv volt mestere és tanítója, s amely szinte fényképszerű hűséggel igyekezett megközelíteni a festett ábrázolás, vagy rajz sajátos kifejezési módját, hanem az aránylag kevés, de markáns vonallal dolgozó fametszet, ennek az ősi grafikai eljárásnak kevésbeszédű rusztikus válfaja, amely a művészet legjobb korszakait jellemezte és éppen a könyvillusztrációban érte meg virágzását.

Kozma Lajos volt az új tehetségek elseje. Nemcsak illusztrátori képzelettel és kifejező készséggel megáldott művész, de olyan könyvdíszítő is, aki a tipografia dolgaiban otthonos volt és teljes tudatossággal tudott alkalmazkodni a kneri nyomtatványok stílusához. Számos mesteri kiadvány, a magyar művészi könyv újabb korának sok remek alkotása lett kettejük harmonikus munkájának eredménye.

S Kozma nyomában sorjában jelentkeztek a fiatal tehetségek. Elsőnek Fáy Dezső, azután Gara Arnold, Molnár C. Pál, Végh Gusztáv és mások. Az utóbbiakkal körülbelül egyidőben lépett a nyilvánosság elé Reiter László is. A forradalmak után megindította az Amicus könyvkiadóvállalatot s annak céljául a művészi megjelenésű könyv terjesztését jelölte ki. A legjobbkor érkezett, mert rövid virágzása után a művészi kiállítású magyar könyv meghalóban volt. Knerék is, Tevanék is csalódottan lemondtak művészi kiadványaik folytatásáról, mert sem a könyvkereskedők, sem a közönség felől nem felelt értékes kezdésükre visszhang. A szép könyv kedvelőinek száma sohasem volt nálunk nagy, s a fejlett ízlésű bibliofilek között még ritkább volt az anyagiakban tehetős és áldozatra nemcsak hajlandó, de képes könyvkedvelő is. Mégis Magyarország életének egyik legszomorúbb korszakában sikerült egybegyűjteni a művészien szép könyv kedvelőit és megalakítani a Magyar Bibliophil Társaságot. 1920 október tizenhetedike volt a megalakulás napja, s az alapítók között szerepelt a fiatal Reiter László is.

Ugyanabban az esztendőben indította el a maga vállalkozását, az Amicus céget is, s ettől fogva idejét és munkaerejét a Magyar Bibliophil Társaság és a maga vállalata között osztotta meg. Mint a művészi megjelenésű könyv feltételeinek alapos ismerője, látott a munkához. Maga is szenvedélyes gyűjtő volt, sokezer kötetre menő könyvtár tulajdonosa. S benne a művészi tipografia régibb és újabb képviselőinek számos remekét őrizte. Rajtok fejlesztette ízlését és figyelmes lapozásuk közben ismerkedett meg azokkal a lehetőségekkel, amelyek a jó arányú, ízléses betűk elrendezéséből következnek.

Míg a maga kiadásában egymás után jelentette meg Ady Endre versesköteteit és könyvalakban még meg nem jelent írásait, a Magyar Bibliophil Társaság kiadványainak gondozását is ő vállalta. Ő választotta meg hozzájuk a nyomdát, a nyomdában a legmegfelelőbb betűtípust, ő állapította meg a szedés tükrét és intézte benne a sorok és betűk elhelyezését, ő igazította ilyenformán sajtó alá a társaság kiadványai közül Petőfi «Czipruslombok Etelke sírjáról» című verseskönyvét az Egyetemi Nyomda betűivel, Ambrus Zoltán válogatott elbeszéléseinek gyűjteményét a Globus Didot-antiqua betűivel, az Apponyi Sándor gróf emlékeztetere kiadott kötetet, ugyancsak a Globusnál. Pesti György Haláltánc-énekét (a holbeini fametszeteket a maga eredeti lyoni kiadású példányából nyomatta bele), Szini Gyula elbeszéléseit, Ilosvai Selymes Péter Toldi-énekét, Hoffmann Edith dr.-nak, az Orsz. Szépművészeti Múzeum igazgatójának «Régi magyar bibliofilek» című könyvét (utóbbi a Biró Miklós nyomda tökéletes tipografiai munkája), azonfelül pedig a társaság kiállítási katalógusait. (A XX. század könyvművészete, Végh Gyula előszavával stb.) Mindezekben a kiadványokban a tipografiai megjelenés változatosságára törekedett. Válogatta a nyomdákat aszerint, hogy melyikben talált újszerűbb, vagy az átlagostól különböző *kéziszedésű* betűanyagot és gondosan vigyázott arra, hogy a szedés tükre és a papiros mérete között meglegyen a kellő arány.

Az Amicus kiadványaihoz irodalmi munkatársán, dr. Angyal Gézánn kívül művész-munkatársakat is segítségül vett. Első volt sorukban Kozma Lajos. Vele díszíttette Ady Endre «Az új Hellász» című posztumusz kötetét, azonfelül fametszeteket készíttetett vele Ady «Margita élni akar» című verses regényéhez és reábizta egyik legértékesebb kiadványának, a «Régi népballadák könyve»-nek fametszetű ábrákkal való díszítését is.

Reiter kiadói érdemeinek egyik legjelentősebbje az volt, hogy jó ítélettel kitűnő művészeket kért föl kiadványainak illusztrálására, s rajzaikkal összehangzóan tervezte meg a könyvek tipografiai köntösét. Így díszíttette Márffy Ödön kőrajzaival Petőfi Szilaj Pistáját, továbbá János jelenéseinek könyvét. Rippl-Rónaitól kért rajzokat az Ady-almanachhoz. Ő juttatta elsőnek tehetségéhez mért feladathoz a kitűnő Fáy Dezsőt, amikor alkalmat adott neki arra, hogy Keleti Arthur «Pax vobiscum»-át a kedvesebbnél kedvesebb és ötletesebbnél ötletesebb litografiák sorozatával díszítse. Tersánszky Józsi Jenő első Kakuk Marci-könyvét is Fáy Dezső tollrajzai ízesítik, nemkülönben Voltaire Vademberének és Cizotte Szerelmes ördögének fordítását. Molnár C. Pálban az Angyali üdvözléhez készített fametszetei révén szóhoz juttatta a grafikust.

Az akkoriban még kevésbé ismert és még kevesebbeknél méltányolt nagy festőt, Derkovits Gyulát is ő irányította a könyvművészet felé, amikor az ő rajzaival fokozta meg Füst Milán «Advent» című elbeszéléseinek hatását. Egyéb tervei is voltak ezzel az utókor becsülésében egyre nagyobbra növő, szerencsétlen életű művésszel. Wilde Salomejének és Reading Goaljának kiadására készült és illusztrációval díszítésükre Derkovitsot szemelte ki. A művész el is készítette krétarajzait hozzájuk is, Arany Toldijának tervbe vett bibliofil kiadásához is. Ezek a kiadványok sajnos, a változott körülmények miatt nem valósulhattak meg. Nem láthatott napvilágot az a nyolc darab rézkarc sem, amelyet Reiter az akkoriban feltűnt fiatal Szőnyi Istvánnal készíttetett Ady Endre válogatott novelláihoz illusztrációnak. Az Amicus kiadványait általában az ízléses megjelenés és a tipografiai gondosság különböztette meg a könyvpiac egyéb termékeitől. Ugyanezek a tulajdonságok jellemezték nem csupán drága merített papirosra nyomott bibliofil kiadványait, hanem a nagyobb közönségnek szánt olcsó könyveket és füzeteket is. Az Amicus-vállalat megszűnése érzékeny vesztesége lett a művészi megjelenésű magyar könyvtermelésnek. Reiter Lászlóban azonban fölszabadította az alkotó művészt. Jó hasznát vette most grafikai tanulmányainak, amelyeket 1912-13-ban folytatott a Képzőművészeti Főiskolán, 1913-14-ben a József Műegyetem grafikai osztályán és külföldön. Míg addig a könyvek tipografiájának megtervezésére szorítkozott, ezután részt vállalt a könyvek díszítő munkájában is: maga tervezett ötletes iniciálékat és kísérte a szöveget maga-

rajzolta illusztrációkkal. Az ifjúsági és gyermekkönyvek tekintélyes sorát illusztrálta, egyebek között Benes Klárának «Nevető ember» című kötetét színes metszetekkel (Amicus 1927), Doktor Dolittle amerikai humorú könyveit (Káldor-kiadás 1932-1934), Juhász Andor «Halló, itt London»-át (Révai-kiadás 1934). Nemcsak minőségre, de a végzett munka mennyisége tekintetében is legtekintélyesebb műve a «Magyarok a kultúráért» című díszmunka, amely 1929-ben jelent meg dr. Lukács György szerkesztésében. A fejezetkezdő címlapok, a fejlécek és zárólécek, továbbá a díszes kezdőbetűk hosszú sorát készítette ennek a műnek számára, összesen 220 fametszetben kivitt rajzot, azonfelül az előzékpapír, a védőboríték, a kötés, a propagandanyomtatványok rajzát is. Ugyanez a mű később a «Magyar művelődés története» címen 2 kötetben is megjelent, valamint francia kiadás is készült belőle «La Hongrie et la Civilisation» címen a párizsi «Renaissance du Livre» cégnél 3 kötetben.

A betűformának régi szerelmese Reiter László. Könyvtárában a könyvnyomtatás emlékeinek remek példáit gyűjtötte össze: azokon nevelte ízlését és igényeit a maga korának könyvnyomtatóival szemben. Maga is tehetséges betűtervező s különösen ötletesek és újszerűek szűk térbe szerkesztett monogramjai. (Néhány kiváló példát ez a könyv is közöl mutatóba.) Ezeket is, könyvillusztrációit is a fametszet stílusában tervezte meg, annak a grafikai eljárásnak szellemében, amely a legrokonabb a könyvnyomtatással, nem hiába volt az elődje és előkészítője.

Az illusztráló fametszet területén Reiter honosította meg itthon a fekete alapon vékony fehér vonallal rajzoló fametszést. Az első világháború után lett divatossá a külföldön a fametszetű ábrázolásnak ez a módja. Reiter példáját sokan követték, nem egy fiatalabb grafikusunk csakis ilyen fekete alapon dolgozik azóta.

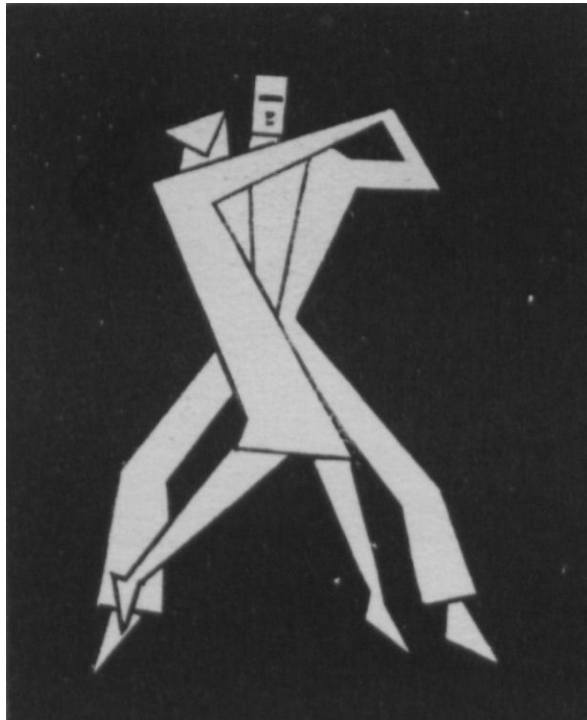
A fametszetből indultak ki Reiter első festői próbálkozásai is. Tompakék, tompavörös, szürke hátterű fekete alapon fehér kontúrú alakokat csoportosít ezeken a tempera-képein kompozícióvá Reiter. Klasszicizáló elképzelések ezek a munkái, táncmozdulatoknak és egyéb mozdulatoknak bizonyos görög vázák szellemére emlékeztető, rendkívül finom érzésű megrögzítései. Ezekkel a munkáival nagy sikerei voltak itthon és a külföldön is.

Kiadványai és magatervezte egyéb könyvei, metszetei, rajzai, stb. mindenhol megjelentek, ahol a művészi magyar könyv bemutatásra került. Az 1927-iki firenzei kiállításon, amely az első háború után a művészi könyvnek első nagyszabású bemutatója volt, Reiter alkotásainak kitüntető elismerés jutott. Az 1930-iki milánói iparművészeti kiállításon nagy aranyérmet kapott és ugyanezzel tüntették ki 1932-ben Los Angelesben, az 1937-iki párizsi világkiállításon pedig «Diplôme d'Honneur»-t juttatott neki a pályabíróság. A magyar kormány 1936-ban dicsérő elismeréssel tüntette ki. Értékes kitüntetés-számba ment az is, hogy a British Museum grafikai osztálya új szerzeményeinek kiállításán (1931-ben) Reiter művei is ott szerepeltek. A mainzi Gutenberg-múzeum, a moszkvai állami könyvtár, valamint sok más külföldi intézmény megszerezte és kiállította tipografiai és grafikai alkotásait.

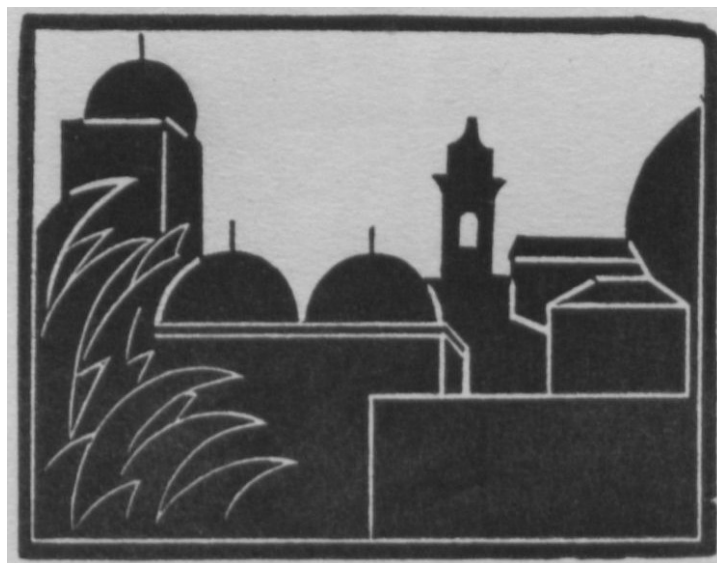
Itthon háromízben mutatta be egy-egy gyűjteményét az egykori Ernst-múzeumban és ugyanannyiszor az Iparművészeti Múzeumban. Azonfelül pedig a Paál László-Társaság valamennyi kiállításán.

ELEK ARTÚR

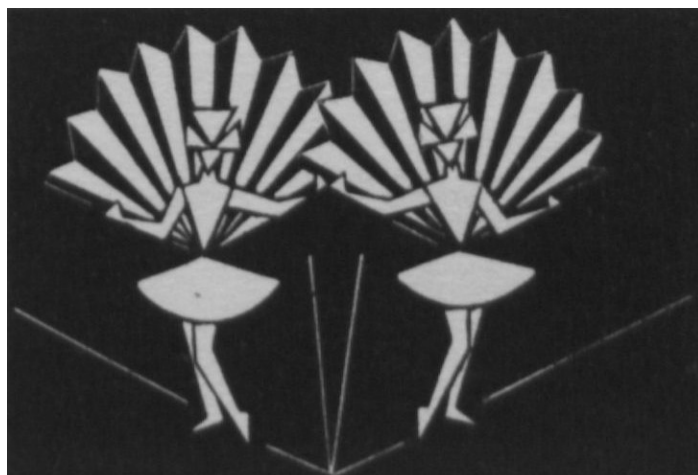
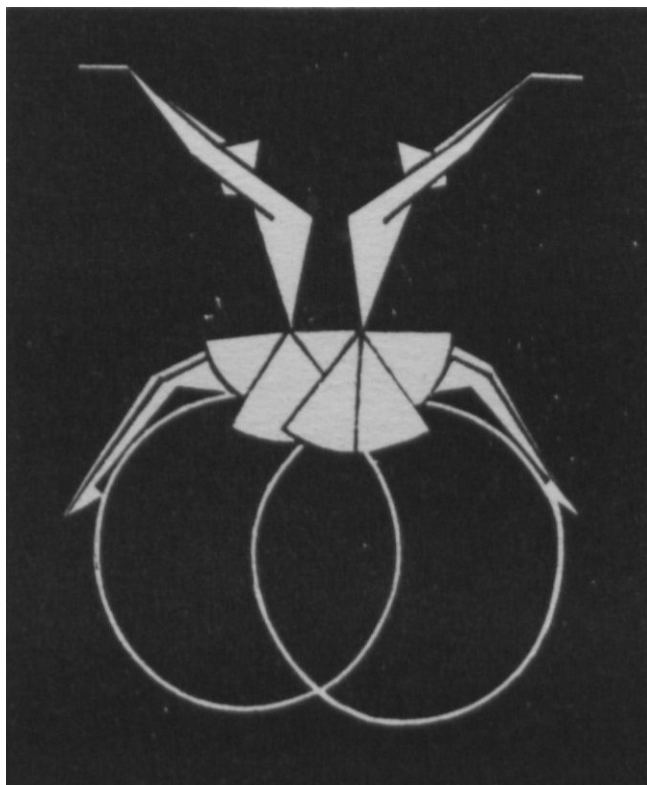
A FAMETSZETŰ KÉPEK JEGYZÉKE

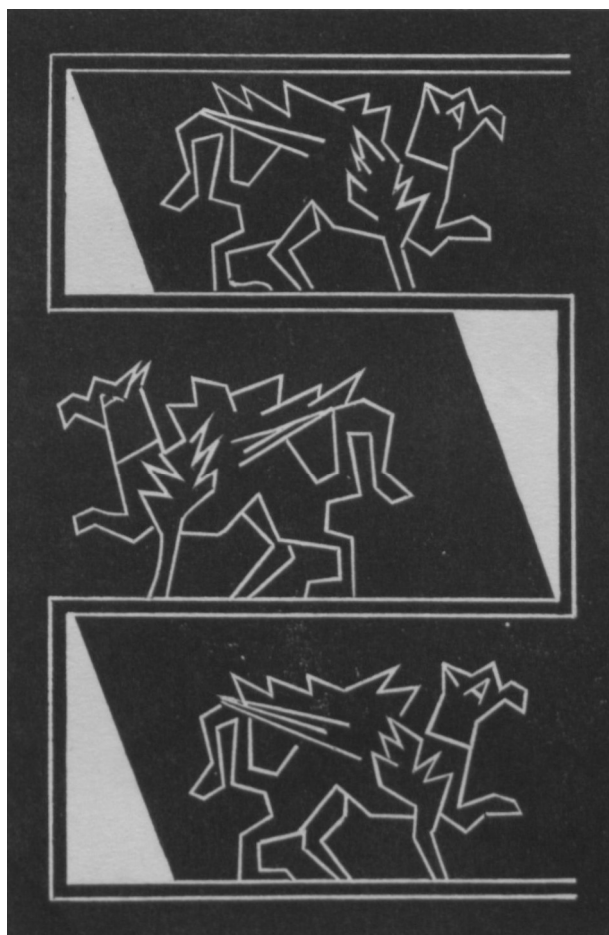
«A Tánc» című folyóiratból (1927)

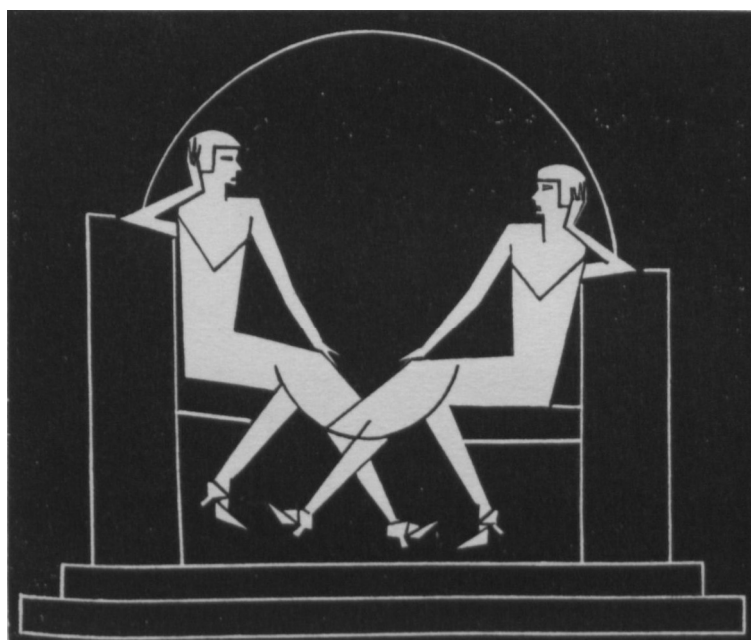
Palermo. Dr. Lamacs «Szicília» című könyvéből (1928)

Kovács «A színpad erkölce» című könyvéből (1927)

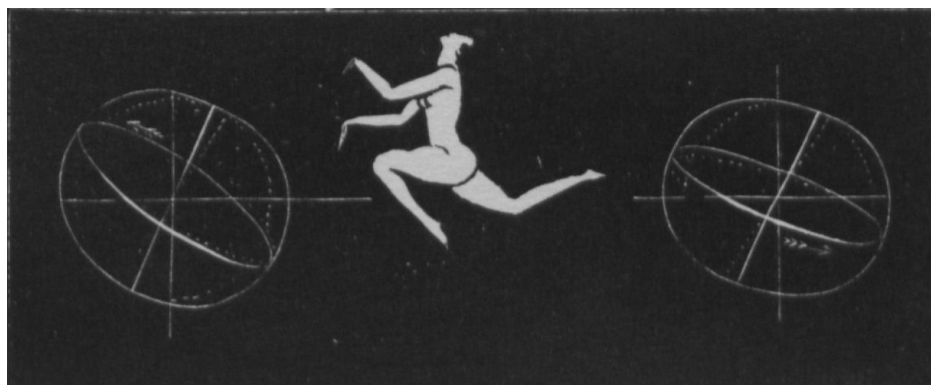
Dr. Lamacs «Sziçlia» című könyvéből (1928)

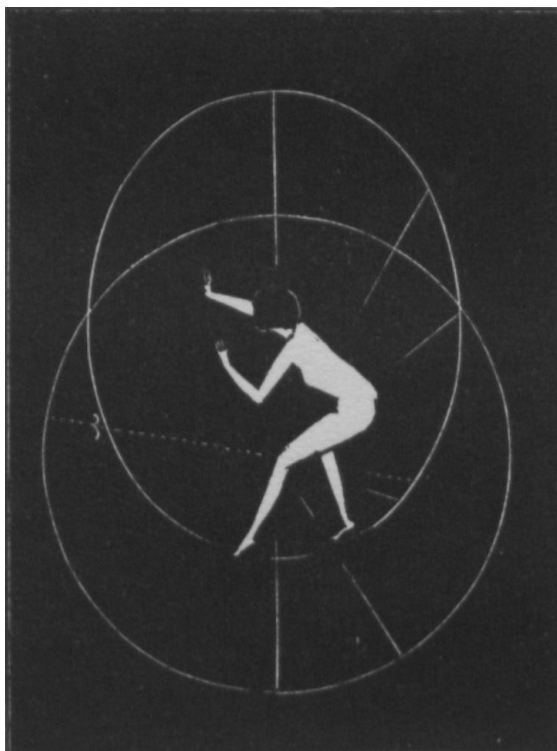
«A Divat» című folyóiratból (1927)

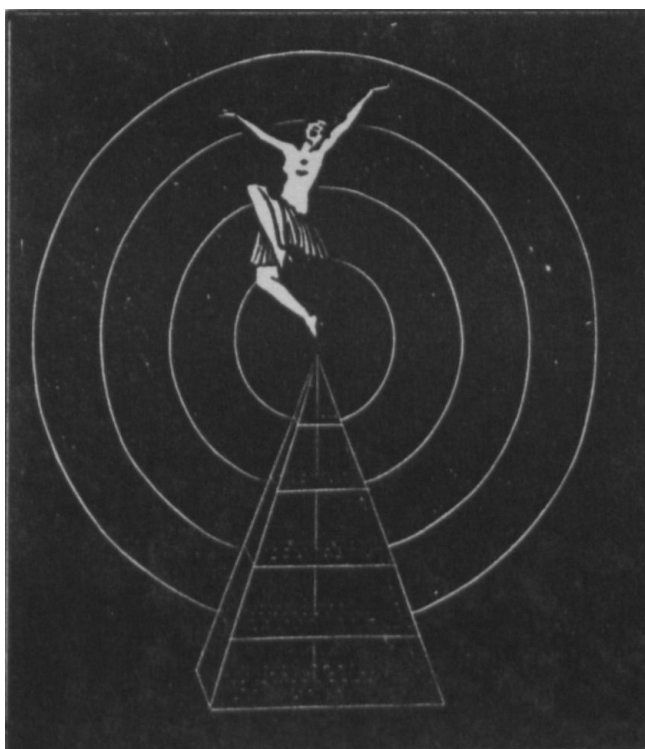
A felső kép Benes Klára «A nevető ember» című könyvéből;
az alsó kép «A színpad erkölcsé»-ből (1927)

Illusztráció Jean Cocteau novellájához (kiadatlan) 1928

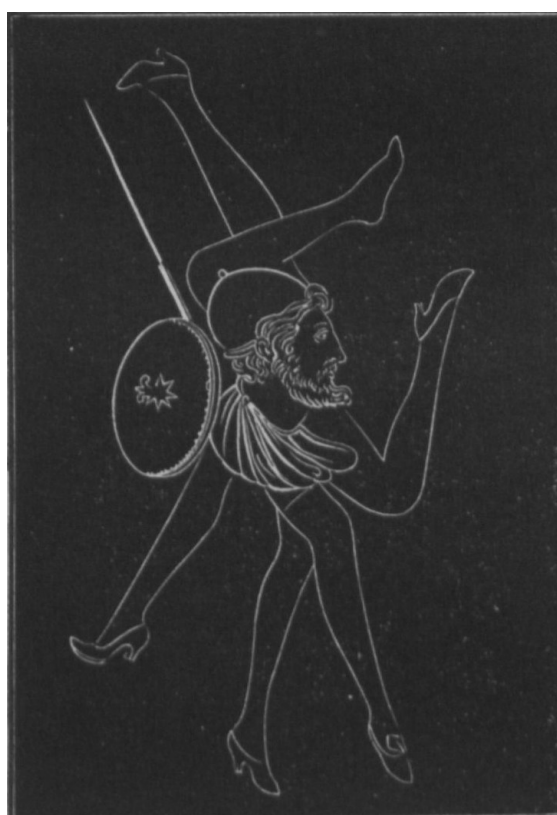
Illusztráció Jean Cocteau novellájához (kiadatlan) 1928

Illusztráció Jean Cocteau novellájához (kiadatlan) 1928

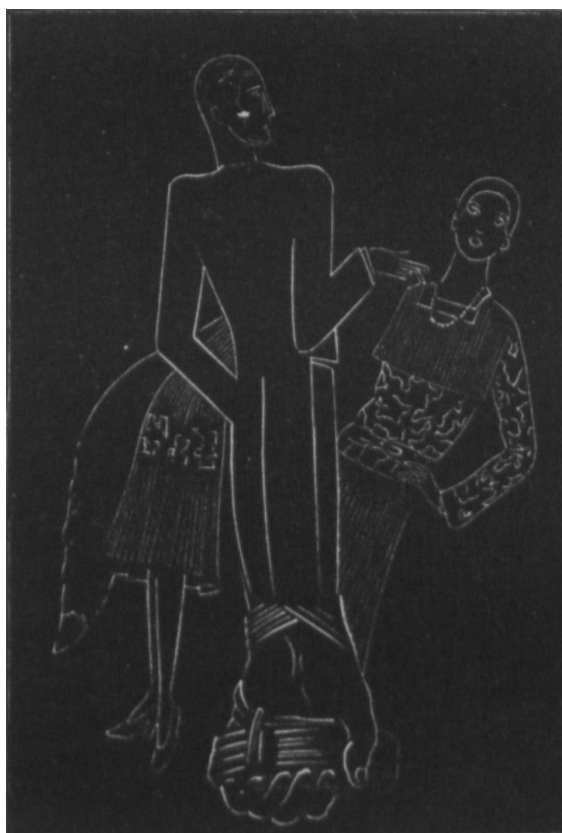
Reklámrajz (1928)

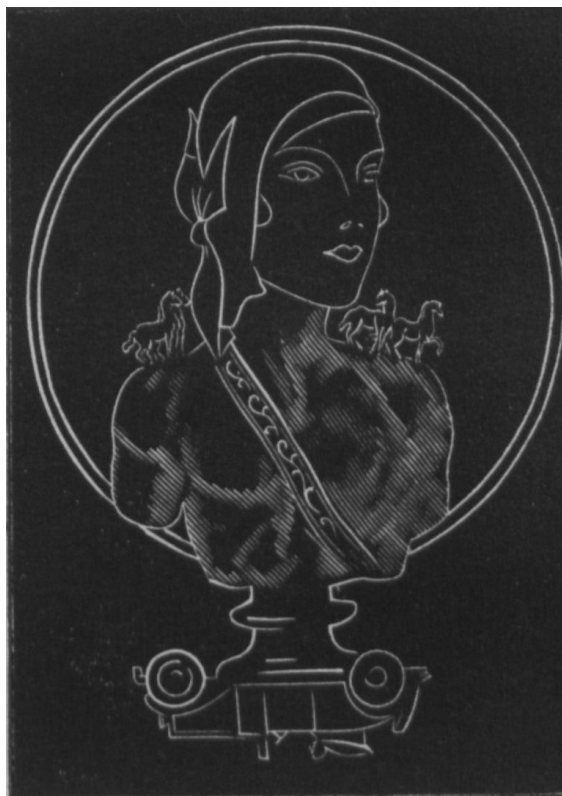
Illusztráció Apuleius «Aranyszamár»-jához (kiadatlan, 1928)

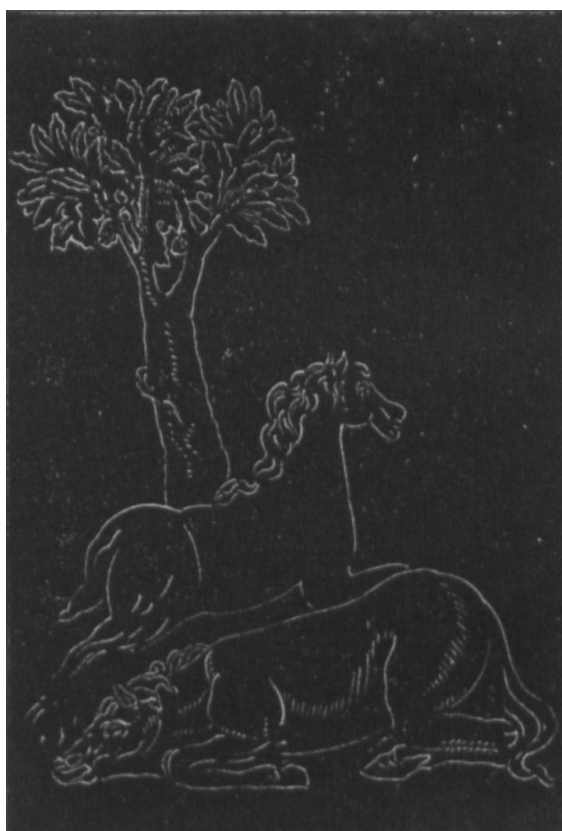
Illusztráció Apuleius «Aranyzamár»-jához (kiadatlan, 1928)

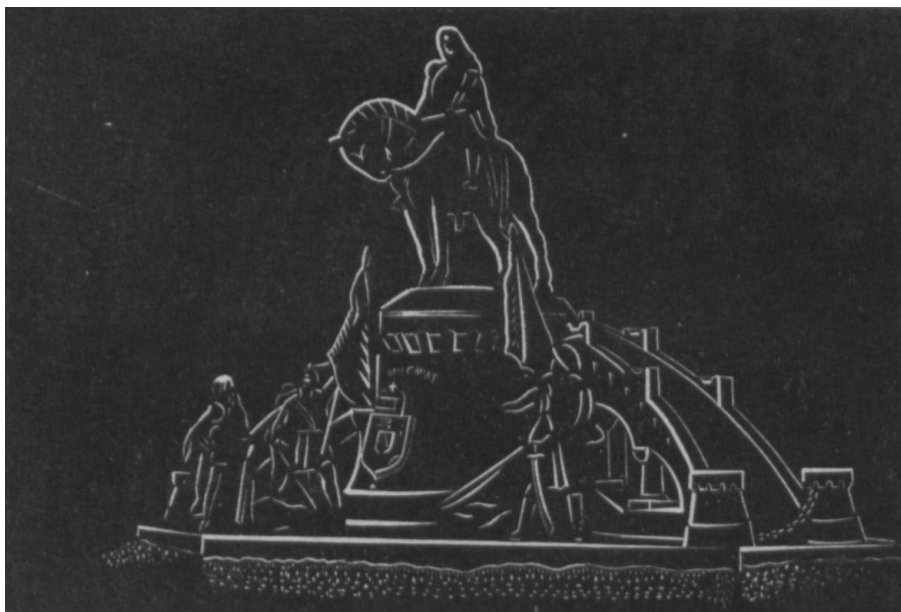
Illusztráció Apuleius «Aranyzamár»jához (kiadatlan, 1928)

Az «Atelier» című tokiói folyóiratból (1928)

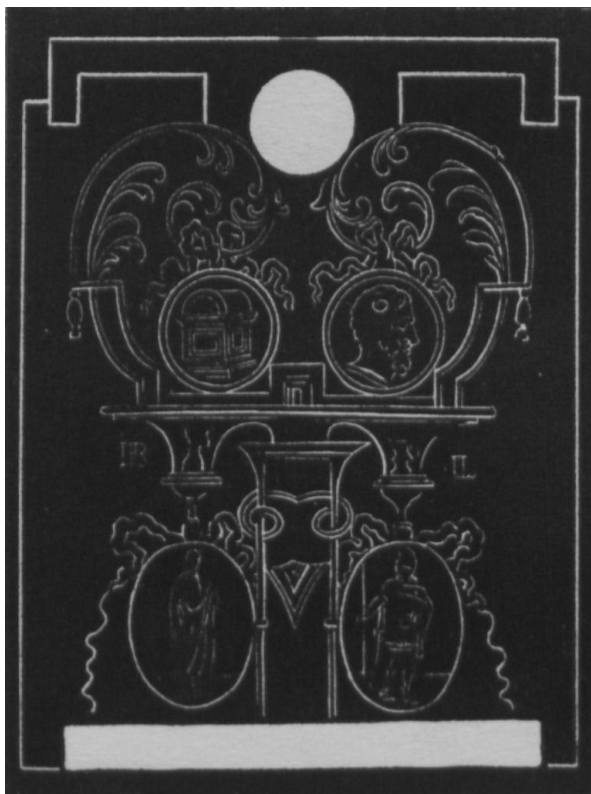
Az «Atelier» című tokiói folyóiratból (1928)

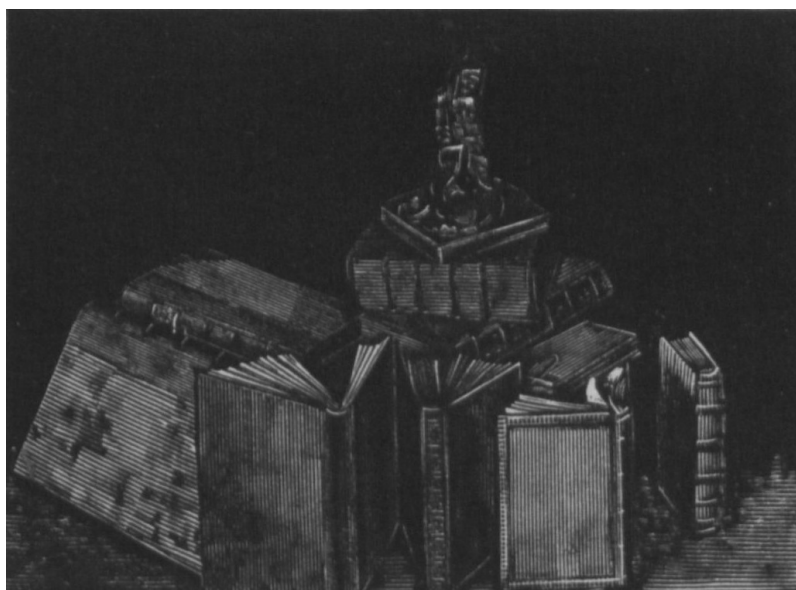
A «Magyarok a kultúráért» című műből (1928)

Ex-Libris-rajz (1932)

Ex-Libris-rajz (1932)

Csendélet (Morelli Gusztáv modorában, 1932)

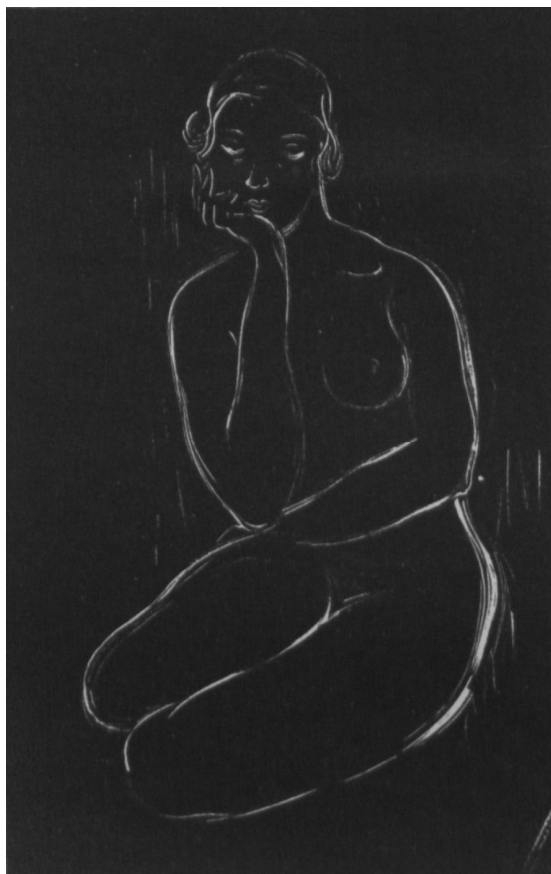
Hódolat Petőfinek (Morelli Gusztáv modorában, 1932)

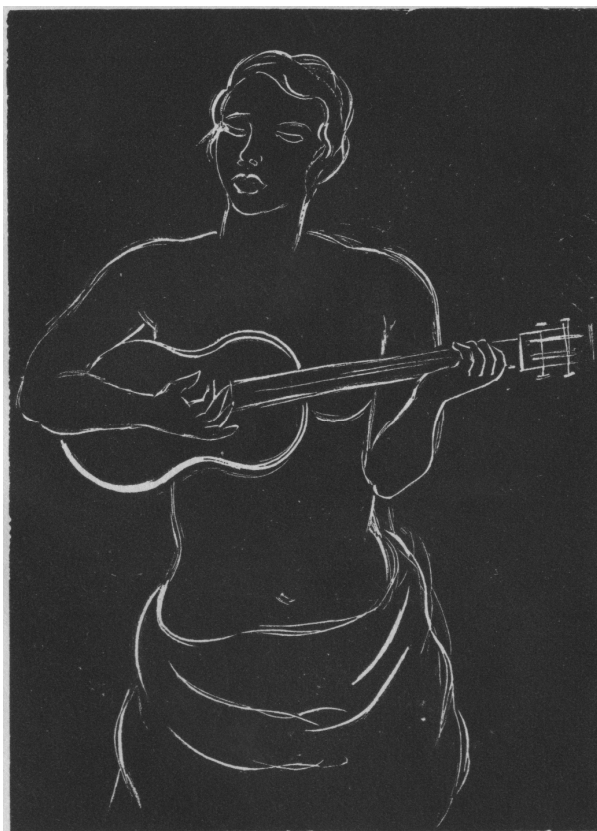
Biztosítási kötvény dísze (Görög szobor után, 1933)

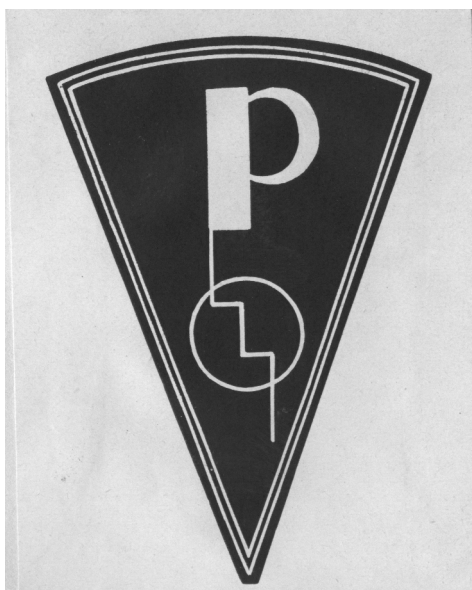
Arcképek az «A Reggel» című lapból.
Szomorú Dezső, Gombaszögi Frida, Darvas Lili (1931-33)

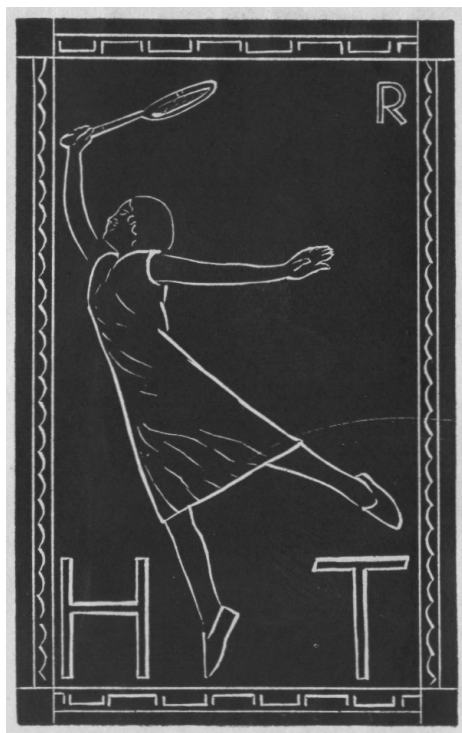

Akt-tanulmány (kiadatlan, 1941)

Gitározó nő (kiadatlan, 1942)

Szignétek, betűrajzok